

DE REFORMATIE

Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven

Onder redactie van Prof. Dr F. J. J. Buijendijk, Dr K. Dijk, Dr V. Hepp en Dr B. Wielenga

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo, (N.O.D.); J. van Andel, 's-Gravenhage; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids, Michigan (Noord-Amerika); Dr Joh. C. Breen, Amsterdam; Prof. Dr F. W. Groshede, Amsterdam; Dr W. G. Harrenstein, Medan; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, IJssel; Dr B. A. Knoppers, Almere; Dr J. G. Kunst, Arnhem; Dr H. W. Laman, Assen; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, Den Haag; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; Dr J. C. de Moor, Utrecht; Prof. Dr J. Ridderbos, Kampen; Dr J. C. Rollmann, Utrecht; Dr K. Schilder, Gorinchem; J. Schouten, Rotterdam; Dr W. J. A. Schouten, Kampen; Dr J. Thijs, Meppel; Dr H. W. van der Vaart-Smit, 's-Graveland; Dr D. H. Th. Vollenhoven, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Anna Jacoba Polder; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Adres der Redactie:
Dr. V. HEPP, Paul Krugerstraat 55, Watergraafsmeer.

Drukkers-uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Gouda.
Tel. No 58 — Postrekening No 36000.

Abonnement: f 1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitel. en Ned. Indië f 7.50 (voor Amerika \$ 3) p. jaar.
Advertentiën: 35 ct. p. regel, Familieberichten 25 ct. p. regel.

BERICHT!!

Tot nadere aankondiging gelieve men stukken, voor de Redactie bestemd, naar de Uitgevers te zenden.
Gedurende het zomerreces staat alle correspondentie der Redactie stil.
Men zende daarom ook geen „Stemmen uit onze Kerken“.
EINDREDACTEUR.

INHOUD: Calvinisme en Karaktervorming I. — Uit de Schrift: Gebedsleven. (Gen. 25:21a.) — Literatuur en Kunst: Christendom en Kunst IV. — Populair-Wetenschappelijke afdeling: Aesthetische Christendeschouwing IV. — Pers. schouw. — Kerkenwz.

CALVINISME EN KARAKTERVORMING.

I.

Het kunstig samenstel van de menselijke maatschappij heeft aan niets meer behoefte dan aan mannen en vrouwen van edel en vast karakter.

Een groote waarheid ligt in dit woord: „karakter is een der grootste beweegkrachten in de wereld“. Volgens Smiles heeft Luther dat in zijn dagen op zijn eigen wijze reeds gezegd: „Het welzijn van een land hangt niet aan den overvloed zijner inkomsten, noch aan de kracht zijner fortificatie, ook niet aan de schoonheid van zijn publieke gebouwen, maar aan het getal zijner beschaafde burgers, zijner mannen van dege opvoeding, verlichting en karakter.“

Wie dan ook zijn land en zijn volk, de maatschappij en in 't algemeen de menschen liefheeft, zal onwillekeurig geneigd zijn een weemoedigen klaagtoon te doen hooren, wanneer hij een onmiskenbaar tekort aan karakter in zijn tijd meent op te merken.

Nu wil ik evenwel met een klacht niet aanvangen, hoewel er zeer zeker reden genoeg voor is, en veel schrijvers over dit onderwerp zoo doen. Nuttiger en praktischer is het, naar mijn gedachte, een onderzoek in te stellen naar de oorzaak van zulk een tekort, om daarna zoo mogelijk middelen aan de hand te doen, die het misschien kunnen wegnemen of althans verkleinen.

Wat kan er de oorzaak van zijn, dat er ook in onze dagen in betrekkelijken zin zoo weinig mannen en vrouwen van karakter worden gevonden? Ter beantwoording van deze vraag is het noodig goed in te zien, dat het verschijnsel niet in eens is ontstaan.

Het is de uitkomst van een langzaam proces. Een proces, dat voortgevoerd is uit den grooten geestelijken strijd om de beginselen, waaruit de menschen behoort te leven.

Karakter en beginsel staan met elkaar in veel nauwer verband dan menigeen misschien wel vermoedt.

Zelfs een man als Rudolf Eucken geeft dit op zijn wijze te kennen.

Het vraagstuk van het karaktergebrek is, zegt hij, zoo eenvoudig niet. Men behoort naar diepere gronden te zoeken. En hij drukt zich dan ongeveer aldus uit: „Bij de menschen is de zoo moeilijke bevochten innerlijke wereld in den loop der eeuwen allengs meer geschokt en verdonkerd. De goederen der innerlijke wereld hadden steeds minder aantrekkingskracht en de zielen der menschen werden inmiddels steeds lediger.“ Daarbij komt dan volgens hem: „de stormachtige wijze waarmee de moderne mensch door de dingen van buiten af in beslag genomen wordt, het wilde jagen naar succes, de wassende strijd om het bestaan, de angstige versnelling van het levenstempo, de verbrekking van den mensch door den aldoor meer technisch wordenden en meer gecompliceerden vorm van den arbeid, en de gelijkmakende werking van de doorsnee-en-massa-kultuur.“

Terecht vraagt hij: „kan een dergelijke toestand een betekenis en een plaats voor de vorming van zelfstandige karakters hebben?“

De bedoeling van deze vrij lange aanhaling is, de bovengemaakte opmerking te staven, dat het

tegenwoordig gebrek aan persoonlijkheden vrucht is van een proces en allerniast een toevallig verschijnsel mag worden genoemd. Ook ligt er bedektelijk reeds de erkenning in, dat het verband tusschen het karakter van iemand en de beginselen, uit welke hij leeft, niet te miskennen valt.

Veel duidelijker ligt het laatste in een uitspraak van Mr J. M. van Stipriaan Lausius.

In zijn boekje over karakter stelt hij de vraag, hoe men een karakter vormt en geeft hij als antwoord daarop onder meer aan, dat voor karaktervorming een beginsel noodig is. Hij verstaat daar onder een zelfopgelegden plicht, welke bestemd is voor het leven te blijven. „Die plicht, zegt hij verder, kan zeer verschillend zijn. De keuze van het beginsel is de gewichtigste keuze, welke men in zijn leven doet. Maar wanneer die keuze na rijp beraad gedaan is, moet men (tenzij men bemerkte gedwaald te hebben) levenslang trouw blijven aan zijn beginsel. De toepassing moet evenwel geschieden met verstand en met gebruikmaking van de lessen der ervaring. Men kan zoo goed mogelijk zijn en zoo verstandig mogelijk tevens. Men moet er niet voor alles een principe op na houden, maar één beginsel, waarnaar men zijn leven inricht.“

Er is veel aan gelegen, dat dit goed worde doorzien, en daarom worde het mij ten goede gehouden, dat ik nog een schrijver noem.

Ik bedoel Kerstensteiner.

Deze bekwame en ervaren schrijver over pædagogische onderwerpen omschrijft het karakter aldus: „die blijvende houding der ziel, waarnaar iedere wilsdaad door duurzaam in haar opgestelde grondstellingen en regelen in één zin bepaald is.“ Zedelijk inzicht, wil en handeling vormen een trits, die naar zijn meening voor een zedelijk karakter onontbeerlijk zijn.

Kerstensteiner ontwikkelt dit nu wel op zijn eigen manier, zoodat het blijkt, dat hij voor zich persoonlijk gekozen heeft voor de autonomie van den mensch, maar de zaak, waarop „aankomst, staat voor hem evenzeer vast als voor ons.

Beginselen zijn dus noodig voor de vorming van het menschelek karakter.

Vandaar dat de zoo juist aangehaalde opvoedkundige onderscheiden kon tusschen utilistische en eudaemonistische karakters, al naar mate het zedelijk beginsel een ander is.

Als deze zaken echter zoo liggen, dan kan er geen hezwaart tegen zijn, dat de samenvoeging „calvinistisch karakter“ gebruikt wordt.

En daartegen is ook niets in te brengen.

Het calvinisme heeft zijn eigen systeem van ethiek. Natuurlijk is het mijn bedoeling niet te beweren, dat alleen wie calvinist is een karaktervol mensch kan zijn of worden. Neen, maar wel, dat 't calvinisme bijzondere trekken heeft, waardoor het zeer geschikt is voor de ontwikkeling van edele karakters.

Wanneer we nu maar goed doordrongen zijn van de waarheid, dat geen karakter zonder hoog en ideaal zedelijk beginsel mogelijk is, zoo zal het ons ook duidelijk zijn, dat eventueel gebrek aan karakters gevolg is van gebrek aan een vast en allesbeheerschend beginsel bij vele menschen.

Dientengevolge is het met het oog op de opvoeding tot karaktervolle persoonlijkheden beslist noodig, dat de jeugdige mensch leert inzien welk een dringende eisch het voor hem is met bewustheid de levenskeuze te doen met betrekking tot het beginsel, waaruit hij begeert te leven.

Reeds heel vroeg kan daarop worden gewezen. Bij de opvoeding van het kind behoort er al mee gerekend te worden, zoodat dit immers het geval ook is in het christelijk gezin en met het christelijk onderwijs.

En hoe belijnder zulk een beginsel is, des te beter.

Dit kan eenzijdigheid kweken, maar er is veel van waar, dat alzijdigheid en karakter vijandig tegenover elkaar moeten staan.

Alzijdigheid gaat nog al eens gepaard met scepticisme, terwijl de grootste karakters in de wereld dikwijls groot waren juist door eenzijdigheid. Ook Carlyle heeft er de kracht van erkend.

Van meer dan één beginsel tegelijk kan niemand in zijn denken en handelen uitgaan, tenzij hij in karakterloosheid zijn voldoening vindt.

En waar een krachtig en allesbeheerschend beginsel werkt, kan eenzijdigheid moeilijk worden vermeden.

Ook de calvinist wordt wel eens eenzijdig genoemd.

Maar dat behoeft hem niet te ontsieren.

Als het maar de eenzijdigheid van zijn sterk beginsel mag zijn.

De calvinistische wereld en levensbeschouwing is om later te noemen redenen bijzonder geschikt voor de vorming van stoere karakters.

T.

J. d. V.

UIT DE SCHRIFT.

Gebedsleven.

En Izak bad den Heere zeer in de tegenwoordigheid van zijne huisvrouw.

Genesis 25:21a.

Hoeveel hooger staat hier Izak dan zijn vader Abraham!

Vader en zoon toch maken in hun leven éénzelfde omstandigheid door: beider huwelijk blijft jarenlang onvruchtbaar. En nu toont in die omstandigheid Izak zich de meerdere; hij sluit niet, gelijk voorheen zijn vader een tweede huwelijk, maar „Izak bad den Heere zeer in de tegenwoordigheid van zijne huisvrouw.“

Abrahams fout in dezen is bekend.

Hij had de belofte ontvangen van een zoon. Maar de jaren gingen voort en de vervulling der belofte bleef uit. En toen is de tijd gekomen, waarin zijn geloof en geduld hebben gefaald, en Abraham gehoor gaf aan Sarah's voorstel om Hagar, de dienstmaagd tot vrouw te nemen en alzoo den beloften zoon te gewinnen.

Niet uit verkeerden lust. Het ging den aartsvader om de vervulling van Gods belofte, om den zegen des Verbonds.

Maar die zegen wordt niet gewonnen in den weg der eigen middelen en der eigen kracht. Dien zegen bewerkte Abraham niet en die komt ook niet voort uit de krachtige natuur van Hagar, maar dien zegen geeft God uit genade op het wachtend geloof uit de onvruchtbare Sarah, uit het aan 's menschen zijde machteloze.

En dat verstaat Izak. Ook hem gaat het om het kind der belofte. En hij is in dezelfde omstandigheid als zijn vader. Reeds heeft hij twintig jaren gewacht en er staat uitdrukkelijk, dat Rebekka onvruchtbaar was. Maar nu toont Izak althans hierin de meerdere van zijn vader te zijn, dat wij hem geen wegen van eigen kracht zien inslaan, doch het zoo schoon getuigd wordt: En Izak bad den Heere zeer. Dat is juist het omgekeerde van wat Abraham gedaan had. Bidden is het omgekeerde van het zelf doen; bidden is uit handen geven; bidden is een belijden van eigen onmacht.

Rebekka's onvruchtbaarheid is zeker eene beproeving geweest voor Izak's geloof. Maar hij heeft juist in den weg der beproeving bidden geleerd. De Heere heeft het hem aan versterkende genade niet doen ontbreken. Dat hij aan het einde der twintig jaren nog zeer bad, is daarvan het bewijs. Hij heeft het geloof behouden. En dat geloof worstelt met den Almachtige. Izak bad den Heere zeer. Hij liet niet los voordat Gods belofte vervuld was. En God kroont zijn eigen genadewerk in Izak; — want — zoo lezen we — „de Heere liet zich van hem verbidden“.

Welk een aanbiddelijke weg wordt hier gewezen naar den zegen des Verbonds. Want het ging toen gelijk nu om den Christus. En dan ontdekt zich hier geen weg waarin wij werken en verdienen, maar een weg waarin God geven wil, de weg van het ootmoedig gebedsleven.

Hier komt de echte onmacht uit; niet de valsche, maar de echte.

De valsche onmacht bidt niet, geeft zich over aan zorgeloze lijdelijkheid.

Maar bij Izak komt de ware kennis van machteloosheid uit, het echte weten van onvruchtbaarheid, als een Gode welbehagelijke verootmoediging des harten. Eene verootmoediging die niet rustig is, die niet slap en werkeloos neerzit, die zich niet verbergt achter de vleeschelijke verontschuldiging, dat het toch alleen Gods werk is — maar die den weg inslaat, waarin God zegt dat Hij zich laat verbidden; een kennen van onvruchtbaarheid, waarbij een roepen geboren wordt, een roepen om doorbreken des Geestes, een smeeken opworstelen uit den nood en de behoefte der ziel of de Heere zich wil ontfemen.

Kennen wij zulk smeeken?

O, wij weten allen die waarheid wel, dat wij in onszelf onvruchtbaar zijn. Maar het komt er op aan, hoe wij dat weten. Waar ons die wetenschap brengt.

Of het ons koud laat en het ons eigenlijk hetzelfde is of wij er iets aan kunnen doen of niet — of dat het ons in de benauwdheid brengt en in levendige behoefte uitdrijft naar den Heere.

Onderzoeken wij onszelf zonder sparen voor het aangezicht Gods. En dat deze waarheid ons dan meersla, ons alles ontneme, ons arm en behoeftig make, zodat we niets overhouden dan onze onvruchtbaarheid; opdat we daarmee uitgedreven worden naar God in Christus: „Laat mijne ziel leven en zij zal u loven”. En dan zegt 's Heeren Woord: „Wie zijn leven verliezen zal, die zal hetzelfde behouden”.

Welk een moedgeving voor alle waarachtige bidders om Gods genade en den H. Geest, allen die uit de onvruchtbaarheid van hun leven de handen naar den Heere leeren uitstrekken.

De Heere laat zich van hen verbidden. Het kan wel eens lang duren; wel eens angstig en donker worden. Zie het aan Izak.

Maar dat de bidder dan niet aflaat. Dat hij dan juist zeer bidde; dan vooral den Heere vasthoude bij zijne toezeggingen en pleite op zijn Woord.

De Heere zal zich laten verbidden. Het is zijn eigen genadewerk als wij Hem niet loslaten. Dan komt Hij nog tot al zulke onvruchtbaren om te zeggen: „Uw vrucht is uit Mij gevonden”.

U.

v. A.

LITERATUUR EN KUNST.

Christendom en Kunst.

IV.

In het eerste artikel werd de moeilijkheid van een praktische vereniging van Christendom en kunst besproken. Terwijl veel theoretisch spoedig oordeel zijn, brengt de praktijk van het leven blijkaar ongefachte verwikkelingen, wanneer tenminste zoowel met Christelijke als met artistieke eischen ernst gemaakt wordt. Hetna hebben wij aan de laatste genoemde wel eens minder streng de hand gehouden, en zijn voorbarig geweest in ons spreken van „Christelijke kunst”. De moeilijkheid ligt in twee levensrichtingen, de „aesthetische” en de „christelijke”, die elkaar schijnbaar misbuiten (art. 2). Het vorige artikel noemde reeds eenige kenmerken van een aesthetische levensrichting.

Het gevoel van eenheid met de natuur brengt nu den aesthetischen mensch tot zijn „credo”:

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Aesthetische Christusbeschouwing.

IV.

(De beweegloze Christus).

De schending van het „Christusgeheim”, het niet hooren naar de tot bezinning roepende stem van Christus, die den voorbarigen naam „schoone meester” afwijst, is een zonde, die haar bezoldiging meebrengt. Haar poging mislukt, gelijk we reeds zeiden.

De enkel aesthetische Christusgenieter ondergaat — dit in de eerste plaats — het lot van elk, die schoonheid stil bewonderen wil; hij staat stil bij dezen en bij dien trek; de schoone verschijning houdt hem vast nu eens door deze, dan weer door die bijzonderheid; en nu kan hij desnoods die schoonheden catalogiseeren, hij heeft de eenheid ervan niet gezien. Dat er in de historie des heils zich een drama voltrekt, dat hij het kruis van Golgotha de draden van de wereldgeschiedenis ineenloopen tot één onontwarbaar kluwen, dat daar bij dat hoogtepunt de eeuwigheid bots: tegen den tijd en het gansche heelal in beweging komt, — het ontgaat alles den man, die de pose van de dramatis personae, ook van den Christus, wil bewonderen. Het gaat in zulk beoefenen van aesthetischen eeredienst, als in de schilderkunst der

dat éénzelfde Leven is in alle dingen. — dat zij allen zijn deelen van het groot Geheel. Zoo ziet hij het Al verbonden in onverbreeklijken samenhang, en door het gansche heelal de krachten elkaar de „gouden emmers” reiken! Ik denk hier aan de beroemde woorden uit den eersten monoloog van Goethe's Faust:

„Wie alles sich zum Ganzen webt,
Eins in dem andern wirkt und lebt!
Wie Himmelskräfte auf und nieder steigen
Und sich die goldnen Eimer reichen”.

Ook hij zelf, deze aesthetische mensch, laat zich gaarne in-voegen als schakel in den éénen onverbroken keten, en heeft vreugdevol gebracht het kostbare offer van zijn persoonlijkheid. Gij moet het hem zelf hooren zeggen:

„O Sonn', ich bin dein Strahl; o Ros' ich bin
dein Duft,
Ich bin dein Tropf, o Meer, ich bin dein Hauch,
o Luft”.
(Rückert).

Eén al-leven is er slechts; wij moeten ons niet zelfstandig gevoelen tegenover de natuur, zegt hij, maar meeleven dat éene groote, rustige leven! „Er zijn niet levenden gescheiden, afzonderlijk”, zegt Johannes Viator, „er is één leven, dat op-groeit in vele orden”. Als de onbewuste zee wil hij zijn, een golf in den Oceaan van het Al-Eene. In die stemming zingt Kloos zijn uit aesthetisch oogpunt zoo heerlijk sonnet:

„O, Zee, was Ik als Gij in al uw onbewustheid,
Dan zou ik eerst geheel en groot gelukkig zijn;
Dan had ik eerst geen lust aan menschelijke be-
lustheid,
Op menschelijke vreugd en menschelijke pijn,
Dan was mijn Ziel een Zee, en hare zelfgerust-
heid,
Zou, wijl Zij grooter is dan Gij, nóg grooter zijn”.

Hier zien wij, dat persoonlijkheid geen plaats meer vindt; de zelfstandigheid, het individuele der ziel is te loor gegaan. Zooals de Oceaan speelt met zijn golven, zoo is het menschenleven een spel der verschijning, want: er is in waarheid maar één Leven.

Maar reeds heeft menigeen hierin „pantheistische” klanken gehoord, en ik weet, dat wij nu in verzet zullen komen, naar ik hoop niet alleen uit dogmatische motieven, maar omdat wij beseffen, hoe oneindig rijker wij dan toch zijn! Maar zoolang wij ons nog dadelijk afwenden en schuw worden bij het hooren van dit woord „pantheisme”, vrees ik, dat wij nog niet genoeg onzen eigen rijkdom kennen.

Ja, wij belijden en ervaren, dat wij niet kunnen missen een God, die deze wereld te boven gaat. Want, zal het Goddelijke iets zijn, dan kan het niet opgaan in dit of dat — dan moet het niet zijn het eindige. Niets anders dan afzonderlijk zou het zijn, wanneer wij dit eindige en vluchtige gingen verheffen tot bovenaardsche heerlijkheid. Zoo hebben immers in primitieve tijden de menschen vereerd de dingen rondom, — den stroom, die bruisde, en den vogel, die klepte in de avond-lucht, en den wind, die voer door de bosschen, en vertelde dingen onzegbaar, maar die ontroerden het kinderlijk gemoed!

Maar toen is er geweest dat simpele volk van de woestijn, waaraan God Zichzelf wilde openbaren, dat Hij is de Heilige, hoog verheven en ver-af, — maar die ook nabij is, zoo dat zij Hem nu niet meer kunnen missen in hun leven, en naar Hem dorsten als een land, dor en mat, hijgt naar de verkwikking van den regen!

Daarom, wij die nu weten, dat God al dit eindige ver te boven gaat, weten wij ook, dat toch weer, zooals Calvijn ergens gezegd heeft, „op vro-

me wijs” de natuur God genoemd kan worden, — dat God is „overal”, zooals in het kinder-versje staat, en dat Hij dus toch weer is in het ruischen van den wind door de wouden, en in al wat ons in Zijn natuur doet huiveren van ontroering?

Nu zien wij pas de armoede in het pantheïsme van een aesthetische levensrichting. Wat is God immers voor den aestheticus? Van God weet hij niets anders te zeggen, dan wat Hij niet is. Hij is het Oneindige, het Onzegbare.

„Wer darf ihn nennen?

Und wer bekennen:

Ich glaube ihn!

Wer empfinden

Und sich unterwinden

Zu sagen: Ich glaub ihn nicht?”

Gevoel is alles! Een naam is voor Faust „klank en rook, verhullend hemelgloed”. Voor de stem-mingen van het gemoed meent men bevrediging te vinden in dezen aesthetischen godsdienst. Maar noem het dan, zooals ge wilt: geluk, liefde, of God! Faust zegt: „Ich habe keinen Namen dafür!”

Ik heb nooit goed kunnen begrijpen, dat Kloos niet opeens gevoeld heeft, hoe arm hij wel was, toen hij aanhief:

„Ik zeg U alle! ootmoedig en devootlijk.

Maar met een wil, alleen door Gods wil breekb-
baar:

Daar is een God, schoon wij niet weten Wie 't is”.

Hoe ontvullend deze derde versregel, na de innigheid van de twee eerste!

Wij hebben nu gezien (om het voorgaande kort saam te vatten), hoe aan de aesthetische levens-richting eigen is een opvatting van de natuur als één organisch geheel, die haar voert tot een pantheïstisch gefinte vroomheid, met een z.g. „agnos-tisch” godsbegrip (d.w.z. een godsbegrip, dat van God niets anders weet te zeggen, dan dat wij Hem niet kunnen kennen). We merkten reeds in 't begin op, dat de aesthetische levensrichting het zedelijke onderwerpt aan het natuurlijke. De tegen-stelling: heilig-onheilig treedt dus geheel op den achtergrond, om plaats te ruimen voor de tegen-stelling: schoon-leelijk. „Schoon” kan dus zijn voor den aesthetischen mensch, wat wij in onze zede-lijke beoordeeling „slecht” noemen, want hij legt uitsluitend den maatstaf der schoonheid aan.

Zoo is het bijv. te voorzien, dat het meest per-verse karakter voor den kunstenaar uit aesthetisch oogpunt uiterst belangwekkend kan zijn. Hier komt ons onwillekeurig voor den geest het beeld van een der meest tragische kunstenaarsfiguren uit on-zen tijd, Oscar Wilde, den beroemden schrijver van „The Picture of Dorian Gray”. Wegens mis-drijf tegen de zeden veroordeeld tot twee jaar tuchthuisstraf, schreef hij in den laatsten tijd van zijn verblijf in de gevangenis zijn „De Profundis”. Hier vertelt hij (ik citeer de vertaling van Bou-tens, pg. 75): „De menschen vonden het afgrijse-lijk van mij, dat ik de slechte elementen des levens ten eien vroeg en genoegen had in hun gezelschap. Maar gezien van den kant, vanwaar ik als belevend kunstenaar hen naderde, waren zij heerlijk sug-gestief en opwekkend... Zij waren voor mij de glanzendste van alle vergulde slangen, en zonder hun vergif zouden zij niet volmaakt zijn geweest”. De tragiek van de aesthetische levensrichting voelt men wel heel diep, als men luistert naar deze bekentenissen:

„Ik werd de verzwaardelaar van mijn eigen genie, en het schonk mij een bijzondere vreugde een eeuwigdurende jeugd te verkwisten. Vermoed van op de hoogten te verkeerren, daalde ik opzettelijk af naar de laagten op zoek naar nieuwe zinnen-prikkeling. Wat de paradox voor mij was in de sfeer der gedachte, werd het perverse voor mij

hetzelfde. Men verwazigt hem tot een mysterie: Golgotha wordt mysterieus; evangelie is er reeds in mysteriëngerucht en zaligheid in mysteriënp-ceptie. Men let niet langer op de uitwendige ver-schijning, dan noodig is, om ze te verwazigen en op te heffen in de mystieke uitbeelding van haar verborgen wezen. Christus wordt de Christusge-dachte, het Christusymbool; en Jezus van Naza-reth, de Jezus van vleesch en bloed, is gansch devootelijk weggedaan.

Deze kunst is vol van revalidatie²⁾, van een levens-beelding, die van het alledaagsche ontdoet, een gebeuren in hooger sfeer. Maar van revalidatie, van openbaring, is zij gansch ontfedigd. En wij erkennen geen revalidatie zonder revalidatie.

Een der symbolici Jan Toorop, schreef, na zijn bekeering tot de roomsche kerk: „De schoonheid is afhankelijk van de diepte der liefde tot het Grootte Mysterie.... De hoogste schoonheid in kunst zal dus bereikt worden wanneer de liefde het vurigst en de overgave aan God volkomen is.”³⁾ De eerste zin evenwel verklaart den tweeden. God is hier enkel het Grootte Mysterie. Als zoodanig slechts is hij welkom. Hij en zijn Christus. Ik denk dat Rome met dezen bekeering, om te beginnen

²⁾ Miek Janssen, Schets over het leven en enkele werk-n van Jan Toorop. A'dam, Veen, bl. 14.

³⁾ Miek Janssen, bl. 18.

¹⁾ De Nieuwe Mystiek. Rotterdam, 1900. bl. 135.